

Центр українського і канадського фольклору ім. Петра та Доріс Кулів

Андрій Нагачевський, Наталя Кононенко

УДК 061.22:39(71=161.1)

Andrij Nagachewskyj, Natali Kononenko. Peter and Doris Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore. This article deals with the history and current activities of the Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore: the main problems of investigation and leading researchers.

Keywords: Ukrainian folklore, Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore.

Історія Центру українського і канадського фольклору ім. Петра та Доріс Кулів сягає перших курсів українського фольклору, запропонованих в Альбертському університеті 1977 року. Відтоді програма поступово розширилася. Нині Центр розташований у новому великому приміщенні в Департаменті сучасних мов і культурологічних досліджень Альбертського університету і пропонує бакалаврські, магістерські та докторські ступені з українського фольклору. Він добре відомий поза межами університету.

У 2000 році філантропи Петро та Доріс Кули звернули увагу на Центр і зробили три вагомі пожертви, що дозволило перетворити його на найбільшу установу, яка займається дослідженням українського і канадського фольклору.

Коли українські студії розпочалися в кількох канадських університетах у 1960–1970-х роках, це передусім була лінгвістика, література, історія та політичні студії. Проте нове покоління канадських українців, котрі досягли студентського віку в 1970-х, були готові до змін. Їх цікавили явища толерантності, різноманітності, вільного самовияву, «коріння» та полікультурності. У 1977 році професор Богдан Медвідський (тоді він працював викладачем лінгвістики Альбертського університету на кафедрі слов'янських і близькосхідних студій) запропонував курс «Вступ до українського фольклору» (з акцентом на народних піснях) і зрозумів, що студентам було досить цікаво. Поступово він розробив і додав інші фольклорні курси, такі, як народна проза, свята життєвого та календарного циклу, історія української фольклористики та канадсько-український фольклор. Б. Медвідському було непросто, але він подолав труднощі на шляху до впровадження спочатку бакалаврського, а згодом і магістерського та докторського ступенів з українського фольклору. Він був відданий цій справі, уважаючи фольклор важливою складовою історії та ідентичності українців Канади. На той час жоден університет Північної Америки не пропонував курсів з українського фольклору, тому Б. Медвідський вирішив змінити ситуацію. Час показав правильність його розрахунків: бакалаврський рівень приваблював студентів з місцевої громади, а магістерська та докторська програми – студентів з усієї Канади та інших країн.

У 1986 році Б. Медвідський доклав зусиль, щоб відкрити ще одну професорську посаду з фольклору, відшукавши спонсорів і створивши фонд-кафедру в 1 200 000 доларів. Ераст і Лідія Гуцуляки з Торонто відгукнулися двома щедрими жертвами, які зустрічно подвоїв уряд провінції Альберти. У травні 1989 року було засновано «Кафедру української культури та етнографії ім. Гуцуляків» і введено нову викладацьку посаду. Перший докторант професора Б. Медвідського з українського фольклору Андрій Нагачевський обійняв цю посаду 1990 року.

Нині, маючи двох викладачів, програма почала розширюватися. Було запропоновано нові курси: матеріальна культура, українське народне мистецтво та українські народні танці. Б. Медвідський почав викладати методологію та теорію фольклору. Він завжди цікавився життям громади та політикою і вишукував меценатів, гроші яких ішли на стипендії для студентів і заснування кафедр.

Василь і Анна Куриліві із Садбюри (Онтаріо) також відгукнулися на заклик Б. Медвідського і заснували фонд ім. Івана Франка для підтримки талановитих студентів та аспірантів фольклорної програми, які приїхали не лише з Канади, а й зі Сполучених Штатів, Кореї, Туреччини, України, інших країн.

Б. Медвідський за власний кошт заснував ще один, третій, фонд для утримання Архіву українського фольклору. Основою цього архіву є студентські курсові роботи, що їх професор Б. Медвідський почав збирати 1977 року.

Пам'ятні дошки з іменами найщедріших меценатів-засновників трьох фондів розміщено на вході до Центру, а щоб засвідчити особливу вдячність і пошану професорові Б. Медвідському, Архіву українського фольклору в 2003 році було присвоєно його ім'я.

У 1995 році було створено громадську організацію «Друзі Кафедри Гуцуляків», згодом перейменовану на «Друзі Центру українського фольклору». Організація стала незамінним помічником Центру й допомагає не лише фінансово, але й порадами, зв'язками з громадськістю та рекламою.

Упродовж 1990-х – на початку 2000-х років Центр активно проводив дослідження та займався публікаціями.

ми в намаганні просувати український фольклор. Серед іншого були запрошення науковців із США й України для доповідей; випуск Українських етнологічних новин (Ukrainian Ethnology News); проведення низки наукових конференцій, присвячених українським студіям і канадсько-українському фольклору; заснування серії публікацій найкращих розвідок студентів та аспірантів; співпраця з українськими науковцями та інституціями.

Народження Центру

На зламі тисячоліть Альбертський університет вважався найкращим у Північній Америці в галузі українських студій і залишається єдиним, де є програма українського фольклору. У 2001 році університет заснував Канадський центр української культури й етнографії, до якого формально ввійшли Фонд розвитку Програми українського фольклору, стипендії родини Курилівих і архів, а очолив його професор Нагачевський.

У 2003 році Центр під керівництвом А. Нагачевського взяв участь у масштабному проекті «Місцева культура та поліетнічність у преріях», метою якого було зібрати нову величезну базу записів інтерв'ю зі старшими людьми, які пам'ятали життя в канадських преріях до 1939 року¹. Проект виявився надзвичайно успішним, у ньому брали участь студенти фольклорної програми. Утім, зібрані матеріали стосувалися не лише канадсько-української культури, але й канадсько-французької, канадсько-британської і канадсько-німецької. Намагання поширити український фольклор на загальний канадський гаряче підтримали Петро та Доріс Кули.

У 2003 році Центр створив інтернет-виставку «Погляди на Канаду», присвячену українським весільним традиціям, а також інтернет-колекцію, у яку ввійшло понад три тисячі фотографій канадсько-української культури.

Упродовж 1981–2003 років 22 студенти та аспіранти отримали магістерські й докторські ступені за Програмою українського фольклору при Центрі.

Заснування другої кафедри

У 2002 році Б. Медвідський вийшов на пенсію, а Департамент сучасних мов і культурологічних студій вирішив найняти нового викладача українського фольклору. Саме тоді було прийнято рішення про заснування Кафедри української етнографії ім. Кулів, а в 2004 році Наталя Кононенко обійняла цю посаду і стала одним з найактивніших лідерів у галузі канадсько-українського фольклору. Вона викладає курси українських вірувань, української прози, поезії, родинних і календарних обрядів, фольклорної методології та теорії фольклору, фольклору і мас-медіа. На гроші з фонду її кафедри вона влаштувала низку зустрічей із провідними спеціалістами в галузі фольклору зі всього світу, які виступали з лекціями та ділилися досвідом щодо організації архівних і музейних справ. Серед них були Майкл Тафт (голова фольклористичного відділу Бібліотеки Конгресу США), Любов Волинець (кураторка українського музею в Нью-Йорку), Роберт Климаш (у минулому співробітник Музею Цивілізації в Оттаві, нині – професор Центру

канадських і українських студій у Вінніпезькому університеті; копії його власних польових досліджень зберігаються у фольклорному архіві ім. Богдана Медвідського), Олександра Бріцина (фольклорист Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського), Сабіна Маглюкко (професор Каліфорнійського університету), Катрін Воннер (професор університету штату Пенсильванія), Лариса Фіалкова (викладач університету в Хайфі, Ізраїль) та Мирон Момрик (архіваріус Національного архіву Канади в Оттаві). Були також виконавці традиційних українських пісень і музики, які виступали не лише для університетської аудиторії, але й для місцевої української громади та для українських шкіл Едмонтонна й околиць. Це бандуристи: Михайло Коваль з-під Києва, Юліан Китастих з Нью-Йорка, Віктор Мішалов з Міссісуаги (Онтаріо) та музична група «Бурдон» зі Львова. З ініціативи Наталі Кононенко Центр розпочав щотижневі обідні семінари, що надають можливість студентам фольклорної програми представляти результати власних досліджень і відшліфувати майстерність публічних виступів. На ці семінари Центр часто запрошує колишніх випускників Програми, представників української громади й університетських викладачів історії та антропології, дослідження яких так чи інакше дотичні до фольклору. П'ять докторських і вісім магістерських захистів упродовж 2004–2011 років – значно вищі показники, ніж у середньому по Департаменту.

Переименування Центру

У 2006 році Петро та Доріс Кули зробили ще одну величезну пожертву для Альбертського університету, після чого Центр почав називатися «Центр українського і канадського фольклору ім. Петра та Доріс Кулів», або скорочено – «Фольклорний центр ім. Кулів». Саме тоді було прийнято рішення додати до українських студій французькі; уведено посаду викладача канадсько-українського фольклору, на яку згодом прийняли професора Майка Тру.

Дослідження та архів

Фольклорний центр ім. Кулів приділяє особливу увагу доступу до своїх матеріалів через Інтернет. Мета цього – дозволити дослідникам швидко дізнатися, які книги, статті, рукописи, аудіо- та відеозаписи, фотографії, артефакти на потрібну їм тему є в Центрі. Іноді дослідники можуть одразу перейти до фото, інтерв'ю чи текстових документів. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблено: стали доступними збірки фотографій, комерційних дисків і польових інтерв'ю².

Архів українського фольклору ім. Богдана Медвідського щороку збільшується завдяки курсовим роботам студентів Програми українського фольклору, матеріалам польових досліджень студентів і викладачів, жертвам у вигляді книжок, артефактів, рукописів і т. ін. В архіві є матеріали про українців у всьому світі, проте основний наголос, звичайно ж, залишається на українцях Західної Канади та Західної України. Найбільшою цінністю цього Архіву є тисячі годин польових аудіо-

Присвоєння імені Петра та Доріс Кулів Центру українського і канадського фольклору. Зліва направо: Наталя Кононенко, Андрій Нагачевський, Петро Кул, Доріс Кул

відеозаписів, сотні рукописів. Ліцензовані диски української музики та книги / журнали також важливі. Добре задокументовано весільну музику й танці, що відповідає зацікавленням меценатів і дослідників. Є досить велика колекція друкованої продукції (програмки, афіші, оголошення і т. ін.). Український фольклорний архів ім. Богдана Медвідського має небагато артефактів з огляду на наявність кількох українських музеїв в Едмонтоні, проте незначна їх кількість (а також колекція предметів поп-культури та сувенірної продукції) зберігається для потреб викладання. У довготривалій перспективі ці артефакти та документи стануть важливим джерелом інформації про громаду, яка їх виготовила. Щоліта наймають кілька студентів, аби допомогли занести архівні матеріали до електронного каталогу.

Однією з основних рис Центру є наукова робота та публікації. Дослідницькі зацікавлення А. Нагачевського покладено в площину українського танцю і відродження народних танців, а також методів дослідження усної історії та історії української фольклористики в Канаді. Сфера наукових зацікавлень Наталі Кононенко надзвичайно широка й охоплює, певно, усі жанри українського фольклору, що відображено в кількості її монографій, статей і виступів на національних і міжнародних конференціях.

Фольклорний центр також надає субсидії на видання «Фольклористики». За останні п'ять років, коли редактором журналу стала професорка Н. Кононенко, воно перетворилося на добре відоме міжнародне видання, мета якого – налагодити партнерські зв'язки між науковцями Північної Америки та Східної Європи. На веб-

сайті SEEFA (Slavic and East European Folklore Association) є всі числа журналу, окрім останніх трьох років³.

Професорка Н. Кононенко ініціювала укладання Договору про співробітництво між Альбертським університетом і київським Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, що сприятиме проведенню польових досліджень канадськими студентами в Україні та перебуванню українських науковців і студентів в Альбертському університеті.

Співпраця з українською громадою

Одним із засадничих принципів роботи Центру є співпраця з українською громадою. Щороку «Друзі Центру українського фольклору» влаштовують нараду, щоб доповісти про український фольклор у громаді. Останнім часом назване товариство запрошує на такі наради студентів Фольклорної програми для коротких презентацій власних досліджень.

У 2007 році Український фестиваль у Торонто запросив Центр українського фольклору взяти участь і представити традиційне українське весілля кінця XIX ст., сьогоденної України, у Канаді до 1940 року і в сучасній Канаді. Виставка дала можливість співпраці з меценатами: Петро та Доріс Кули, а також родина Курилівих надали власні весільні фотографії, фату, весільну стрічку нареченого й інші речі. Така виставка є цінним засобом просвіти як українського, так і канадського загалу. Весільну виставку було показано також у Монктоні, Нью Бранзвіку, Едмонтоні, Вегревіллі та Саскатуні.

Едмонтонський гурт українського танцю «Зірка» 2008 року запропонував Фольклорному центру ім. Кулів видати книгу та презентувати виставку «Український танець: від села до сцени».

Фольклорний центр ім. Кулів і товариство «Друзі Центру українського фольклору» набули досвіду знімання фільмів. Серед них: рекламний фільм «Програма українського фольклору Альбертського університету» (1996) та «Справжні громади: місцева культура та поліетнічність у преріях» (2004).

В особі Наталі Кононенко та її чоловіка Пітера Голловея Центр почав готувати освітні матеріали для українських двомовних шкіл Едмонтону. Метою цього було використовувати цифрові технології, фотографії та відео з України, щоб зробити цікавим інтерактивне модульне навчання для школярів. Модулі включають українське житло, дитячі ігри, школу і т. д.⁴

Завдяки Наталі Кононенко та Пітерові Голловею, Центр також зробив внесок у великий проект з документування українських церков у преріях Альберти через інтерв'ю та 3D-зйомки⁵. До того ж Центр намагається фотографувати й описувати інші приклади культурної спадщини канадських українців, наприклад писанки чи обрядові страви. Результат цієї роботи (фотографії 200 рушників, традиційного вбрання, сільських церков України, святкувань, весіль тощо) представлено на веб-сайті www.arts.ualberta.ca/uvp/.

Центр також регулярно проводить різноманітні майстер-класи для громад Університету, Едмонтону взагалі та едмонтонських українців зокрема, навчаючи, як робити мотанки, писанки, короваї та гердани. Професори Центру надають фахову допомогу не лише на території Канади. Скажімо, Наталя Кононенко допомагала Клівлендському музею та Українському музею Нью-Йорка з організацією виставок народного мистецтва.

Найновішим проектом Центру є залучення закордонних українців до участі в транскрибуванні та перекладі англійською усних фольклорних матеріалів⁶. Проект очолює Наталя Кононенко, і саме матеріали її польових досліджень по селах України пропонуються як робочий матеріал у цьому проекті⁷.

Канадський компонент

Перейменування 2006 року Центру на «Центр українського і канадського фольклору ім. Кулів» спричинилося до того, що тепер Центр досліджує фольклор як український (у Канаді, Україні та в усіх куточках світу, де мешкають українці), так і канадський (усіх етнічних груп Канади). До канадського фольклору зараховуються також традиції, що не належать жодній етнічній групі, але постали на канадському ґрунті.

Інші університети, у яких є фольклорні програми, розташовані на сході Канади, тож Фольклорний центр ім. Кулів покликаний документувати та досліджувати фольклор у Західній Канаді. Фольклорний архів ім. Богдана Медвідського має вже понад 400 годин аудіозаписів усної історії жителів прерій англійського, французького та німецького походження. Наступним важливим кроком у напрямку розширення канадського елемента Центру стало включення до штату Майка Тру – викладача французьких студій у 2010 році, який частково викладає і фольклор канадських франкофонів. Центр прагне максимально розширити канадський елемент і мати не лише французькі студії, але й інших етнічних груп Канади.

Невдовзі Альбертський університет планує видавати сертифікати в галузі фольклору. Сьогодні головним завданням Центру є пошук компромісу між розширенням канадського компонента та збереження вже досягнутих міцних позицій в українському фольклорі.

Примітки

¹ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.arts.ualberta.ca/local_culture/.

² Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrfolk.ca/>; <http://www.mlcs.museums.ualberta.ca/en/BohdanMedwidskyUkrainianFolkloreArchives.aspx>.

³ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crees.ku.edu/SEEFA/>.

⁴ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.arts.ualberta.ca/Shkola/.

⁵ Ідеться про «Sanctuary: The Spiritual Heritage Documentation Project [Святилище: проект документування духовної спадщини]». Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.arts.ualberta.ca/uvp/pages/Churches_A_B.htm?menu=8-1:0.

⁶ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://research.artsrn.ualberta.ca/ukrfolklore/index.html>. Центр запрошує українців з України долучитися до цього проекту й допомогти тран-

скрибувати слова пісень, легенд, оповідань і т. ін.

⁷ Сотні годин польових інтерв'ю Наталі Кононенко було оцифровано, оснащено функцією пошуку за темою та вивішено в mp3 файлах на веб-сайті як результат іншого великого проекту «TAPoR [Text Analysis Portal for Research] Project [Проект Порталу досліджень текстового аналізу]», що триває з 2005 року. Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://projects.tapor.ualberta.ca/UkraineAudio/>.

Переклад з англійської Світлани Кухаренко